ТАҚЫРЫП 9. Мемлекеттік басқару үрдісінде мемлекет пен қоғамның өзара әрекеттесуі

Дәріс жоспары (1 сағат):

1. Мемлекеттің негізгі сипаттамалары. Мемлекеттің қоғамдық функциялары және мемлекеттік басқарудың түрлері
2. Әкімшілік-мемлекеттік мекемелердегі бюрократия мен бюрократияшылдық
3. Мемлекеттік-әкімшілік аядағы шиеленістер (конфликтілер)

Сұрақ 1. Мемлекеттің негізгі сипаттамалары. Мемлекеттің қоғамдық функциялары және мемлекеттік басқарудың түрлері

- **Мемлекет** – кластық қоғамдағы саяси биліктің басты құралы.
- **Мемлекет** - нақты қоғамның саяси жүйесіндегі орталық билік институтын білдіретін қоғамдық дамудың белгілі кезеңінде қалыптасқан айрықша саяси құрылым.
- **Мемлекет** – саяси ұйымдасқан демократиялық қоғамдағы билік жүйесі.
- **Мемлекет** – қоғамның егеменді саяси-территориялық ұйымдасуы, ол бұқаралық билікпен, арнайы аппараттың болуымен сипатталады.

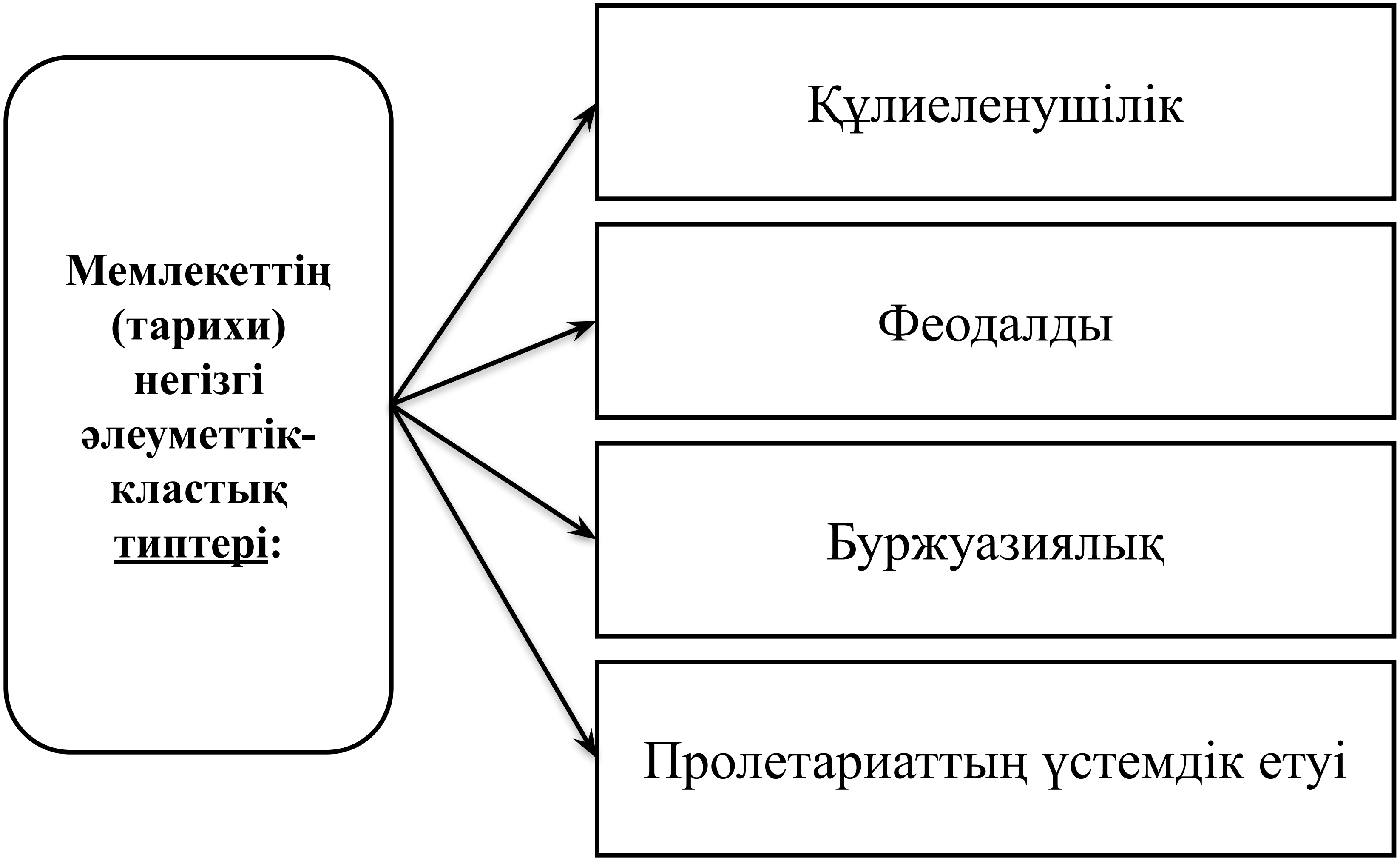

Мемлекеттің (тарихи) негізгі әлеуметтік-кластық типтері:
Құлиеленушілік
Феодалды
Буржуазиялық
Пролетариаттың үстемдік етуі

ҚОҒАМДЫҚ ҚҰРЫЛЫМДАР:
1. Социализм. Мемлекеттік социализм

- **Социализм** (франц. socialisme, лат. socialis - қоғамдық) - әлеуметтік әділдік, еркін және теңдік қағидалары үстемдік ететін қоғамдық құрылым.
- М.Туган-Барановский "**социализм**" терминін шаруашылық ету құрылымының идеалы ретінде шектелмеген жеке кәсіпкерлікті қолдаған мектепке қайшы әлеуметтік модель ретінде қарастырған.
- **Социализм** жеке-даралыққа қайшы құрылым.

- **Мемлекеттік социализм** – мемлекеттің экономика және әлеуметтік қатынастарға араласуы.
- **Мемлекеттік социализм** – капиталистік елдерде – әлеуметтік теңсіздікті азайтуға бағытталған реформаларды жүргізу мақсатында мемлекеттің экономикалық өмірге араласу саясаты.

ҚОҒАМДЫҚ ҚҰРЫЛЫМДАР:
2. Коммунизм. Коммунистік мемлекеттер

- **Коммунизм** (лат. *commūnis* «жалпы») - әлеуметтік теңдік, қоғамдық меншікке негізделген теориялық қоғамдық және экономикалық құрылым.
- Марксизмнің негізін қалаушылардың пікірлеріне сәйкес, **коммунизм** – бұл жоғары дамыған өндіргіш күштердің болуы, қоғамды әлеуметтік класс, мемлекет және ақшаға бөлудің болмауы; өндіріс құралдарына жеке меншіктің болмауы.
- **Коммунизм қағидасы**: «Әркім өзінің қабілеттіліктері бойынша, әркімнің қажеттіліктері бойынша!».

- **Коммунистік мемлекет (жұмысшылар мемлекеті)** – басқару пролетариатты білдіретін бір партия қолында шоғырланып, коммунизмге қол жеткізу мақсаты көзделетін мемлекет.
- Аталмыш елдерде құрылады: кәсіподақтар, зауыт комитеттері, тікелей демократия.
- Батыс елдері өздерін социализмнен коммунизмге көшуге ұмтылатын социалистік мемлекет ретінде немесе жұмысшылар мемлекеті ретінде сипаттайды

ҚОҒАМДЫҚ ҚҰРЫЛЫМДАР:
3. Капитализм. Мемлекеттік капитализм

- **Капитализм** - жеке меншік, кәсіпкерліктің құқықтық теңдігі мен еркіндігіне негізделген өндіру мен бөлудің экономикалық жүйесі.
- Экономикалық шешім қабылдаудағы басты критерий – капиталды арттыру және пайда алуға ұмтылу.

- **Мемлекеттік капитализм –** мемлекет және жеке капиталистік меншік арасындағы қатынастар жүйесі.
- Оның мәні: қоғамда үстемдік етуші класс қызығушылығында жүзеге асырылатын экономикаға мемлекеттің араласуы.
- **Мемлекеттік капитализм –** еркін сауда элементтері мен капитализм орын алатын жүйе.

Кесте 1 – “Мемлекет” мәніне қатысты экономистердің көзқарастары

Авторлар	Мәні
В.И.Ленин	государство - машина для угнетении одного класса другим, машина, чтобы держать в повиновении одному классу прочие, подчиненные классы
К.Маркс	государство - правительственную машину или государство, поскольку оно в силу разделения труда образует свой собственный, обособленный от общества организм

Кесте 2 – Мемлекеттің сипаттамалары

Мемлекет сипаттамасы	Мәні
Мемлекет саяси ұйым ретінде	Жалпы қоғамға, жекелеген әлеуметтік топтар мен жеке тұлғаларға шешуші ықпал етеді. Оған мемлекетте мемлекеттік режимді құрайтын биліктік ықпал ету құралдарының болуының нәтижесінде қол жеткізуге болады
Мемлекет құрылымдық ұйым ретінде	Құрылған, ұйымдасқан, халыққа ықпал ету құралдарына ие, легитимді күштеу монополиясына ие бұқаралық билік институттары мен органдарының жүйесін білдіреді. Ол басқару формасына байланысты жүзеге асырылады
Мемлекет территориялық ұйым ретінде	Адамдарды тұрғылықты жері бойынша біріктіреді. Мемлекеттік билік халық және ол тұратын территорияға таралады. Территорияны басқару оны әкімшілік-территориялық бірліктер, автономиялық саяси құрылғыға, мемлекеттік құрылымға жіктеу арқылы жүзеге асырылады. Саяси биліктің территориялық ұйымдасуын «мемлекеттік құрылым формасы» түсінігі ашады.

МЕМЛЕКЕТ....

<u>Саяси институт ретінде </u>келесі белгілерге ие:

- Бұқаралық биліктің болуы;
- Халықтан салық жинау;
- Территорияның болуы (мемлекет өкілеттігі жүзеге асырылатын);
- Әрекет етуші билікті, азаматтардың құқықтары мен міндеттерін бекітетін құқық нормаларының болуы;
- Мемлекеттік егемендік.

<u>Әлеуметтік институт ретінде</u> келесі функцияларды атқарады:

- қорғаныс;
- интеграциялық;
- экономикалық;
- Әлеуметтік бақылау және т.б.

Мемлекет функциялары – бұл қоғамдық істерді мемлекеттік басқару мәнін сипаттайтын мемлекет іс-әрекетінің негізгі бағыттары

- **Мемлекеттің ішкі функциялары -** бұл қоғамның ішкі өмірін басқару бойынша мемлекет іс-әрекетінің негізгі бағыттары
- **Мемлекеттің сыртқы функциялары** – бұл халықаралық сахнадағы мемлекет іс-әрекетінің негізгі бағыттары

Кесте 3 – Мемлекет функцияларының жіктелуі (сыртқы және ішкі)

Ішкі функциялар		**Сыртқы функциялар**	
1. Экономикалық функция	Салықтарды орнату, несие беру, инвестициялар, жеңілдіктерді арнықтау, әлеуметтік инфрақұрылым	**1. Қорғаныс функциясы**	Мемлекеттер арасында жанжалды шешу, олардың әскери қақтығысының алдын алу
2. Саяси функция	жалпы халық билігін білдіретін парламенті құру процесі, конституциялық құрылымды қорғау, мемлекеттік егемендікті сақтау	**2. Дипломатиялық функция**	Идеология, шаруашылық жүйесінен тәуелсіз барлық елдермен жағымды қатынасты сақтау
3. Әлеуметтік функция	Минималды еңбекақыны, зейнетақы, жәрдемақы, шәкіртақыны орнату	**3. Сыртқы саяси функция**	Ғаламдық қарулы жанжалдың алдын алу үшін мемлекеттердың саяси ынтымақтастығы (БҰҰ)
4. Құқық қорғау функциясы	Құқық шығармашылық әдісі (заң өңдеу және қабылдау), құқық қолдану әдісі (құқықтық жауапкершілікті қолдану), ұйымдық-құқықтық (баға белгілеуді реттеу, ереуілдерді реттеу)	**4. Сыртқыэкономикалық функция**	Бір бірімен территориялық байланысқан елдердің ынтымақтастығы (ЕАЭС, ТМД)
5. Экологиялық функция	Кең табиғат қорғау заңнамасы	**5. Мәдени ынтымақтастық**	ЮНЕСКО

Саяси ұйым ретінде мемлекеттің табиғаты **азаматтық қоғаммен** салыстыру барасында айрықша байқалады

- **Азаматтық қоғам** - бұл мемлекеттік билік пен бизнестің тікелей араласуынан алшақтатылған азаматтардың, еркін құрылған коммерциялық емес ұйымдар мен бірлестіктердің әрекет ету саласы

- **Азаматтық қоғам** - бұл адам құқықтарын сақтау кепілінің бірі;
- Дамыған азаматтық қоғам – <u>құқықтық мемлекетті</u> қалыптастырудың алғышарты.

Кесте 4 – Мемлекеттік басқарудың түрлері

Жіктелу сипаты	**Мемлекеттік басқару түрлері**
Орталық (орталық билік органдары) пен өңірлердің (жергілікті билік органдары) өзара қатынастар сипаты бойынша	**Субординациялық** – ол негізделеді: периферияның орталыққа бағынуы; төменгі басқару органдарына ықпал ету; жоғарғы органдардың бұйрықтарын орындатуға мәжбүрлеу (унитарлы мемлекеттерге тән); **Координациялық** – федерация немесе конфедерация формасында жүзеге асырылады. Онда бірегей орталық билік органдарымен қатар толық немесе жартылай дербестікке ие перифериялық органдар орын алады.
Меншік формасын пайдалану критерийі бойынша	федералды, өңірлік (субъектілі-федералды), муниципалды және жеке **(корпоративтік) басқару**
Басқарылатын объектіге ықпал ету формасы бойынша	**Салалық (функционалды) басқару** – орталықтан төменге бағыну вертикалінің болуы. Ол салалық министрліктер арқылы жүзеге асады; **Территориялық басқару** – өндірісті тиімді орналастыру, өңірлердің мамандануы мен кешенді дамуын тереңдетуге, олардың экономикалық және әлеуметтік даму деңгейін тереңдетуге бағытталған. Ол федералды, өңірлік және жергілікті билік органдары арасындағы өкілеттіктер көлемінің бөлінуімен қамтамасыз етіледі
Уақыттық шеңберлер ауқымына байланысты	Стратегиялық, тактикалық, оперативті

Мемлекеттік ықпал ету әдістерін қолдану тәсілдері жіктеледі:

- *Әкімшілік ықпал ету* – бағыныштыларға рұқсат, тыйым, тәртіптік санкция көмегімен директивті мәжбүрлеу арқылы **тікелей** ықпал ету

- *Экономикалық басқару* - шарушылық заңнама, қаржы, ақша, несиелік мемлекеттік саясат арқылы объектке **жанама** ықпал ету.
- Мұнда тікелей директивті мәжбүрлеу жоқ;
- Алайда заңнамаға қайшы келген жағдайда экономикалық санкциялар қолданылады (мысалы, салық төлемегені үшін айыппұл).

Кесте 5 – Мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара әрекеттестігінің 3 типі (А.И.Соловьев бойынша)

Бағыныш тылар	•Мемлекеттің саяси институт ретіндегі үстемдігімен сипатталады; •Қоғам азаматтардың бірлестігі ретінде емес, бағыныштылар жиыны ретінде қарастырылды; •Халықтың өз бетінше әрекет етуін билік органдары мемлекеттік құрылымға қол сұғушылық ретінде қарастырды; •Мемлекет азаматтық қоғамға ықпал етіп, оны бақылау саласын кеңейтуге ұмтылады; •Бұл авторитарлы мемлекеттік басқару типіне тән.
Бәсекелестер	•Мемлекет және азаматтық қоғам әрекеттесе отырып лидерлікке ұмтылады; •Бәсекелік күресте екі тарап та заңнаманы бұзуы да мүмкін.
Одақтастар	•Постиндустриалды даму кезеңінде азаматтық қоғаммен өзара әрекеттесу барысында мемлекет қызмет көрсететін әкімшілік құрылым ретінде, ал азаматтық қоғам қызмет алатын клиент ретінде қарастырылады; •Бұл мемлекеттік басқарудың маркетингтік моделі мемлекет және қоғам арасындағы әріптестік қатынастардың қалыптасуымен сипатталады

Тарихи типология тұрғысынан мемлекеттік басқарудың **дәстүрлі** және **рационалды (тиімді) модельдері** болады:

Дәстүрлі модельдің сипатты белгілері:

1) Тарихи қалыптасқан басқару тәртібі және басқару аппаратындағы функциялардың бөлінуі;
2) Лауазымдар мен мекемелер иерархиясының аралас сипаты мен бөлінбеуі;
3) Кәсіби бюрократияның болмауы;
4) Дәстүрлі биліктің діни ағартылуы;
5) Шенеуніктер міндеттерінің нақты реттелуі мен кеңсе еңбегі мамандануының болмауы

Рационалды модельдің белгілері:

1) Мемлекеттік басқару жүйесінің рационалдануы;
2) Құқықтық нормалар, нұсқамалар мен әкімшілік ережелердің нақты жүйесі;
3) Басқару деңгейлерінің формалды иерархиясы;
4) Әкімшілік аппараттың функционалды жіктелуінің жоғары дәрежесі, басқарудың функционалды моделі;
5) Бюрократияның түрлі топтарының мәртебесін, материалды жағдайы мен қызмет бабы бойынша алға жылжуын реттейтін қағидалардың болуы;
6) Шенеуніктердің ерекше табы ретіндегі кәсіби бюрократияның қалыптасуы;
7) Шенеуніктер міндеттерінің нақты реттелуі және кеңсе еңбегінің мамандануы.

Сұрақ 2. Әкімшілік-мемлекеттік мекемелердегі бюрократия мен бюрократияшылдық

- ***Бюрократия*** (фр. bureau — бюро, кеңсе және грекше κράτος — үстемдк ету, билік) – барлық істер нұсқама бойынша әрекет ететін орталық билік органдарының қолында болатын елдердегі мемлекеттік басқару қабылдайтын бағыт.
- Мемлекеттік басқару теориясында «**бюрократия**» термині қабылданатын шешімдердің атқарылуын қамтамасыз ететін әкімшілік және техникалық аспектілерді белгілеу үшін қолданылады.

Бюрократияның **жағымсыз** және **жағымды** жақтары

- Бюрократия демократиялық саяси құрылымға, оған басшылық ететін саяси қайраткерлерге қауіп төндіреді;
- бесчеловечность и игнорирование человеческой природы;
- несовместимость с развитой деятельной личностью;
- приспособленчество;
- игнорирование неформальной организации и межличностных отношений;
- преувеличением значимости, стандартизированных правил, процедур и норм

- Ірі әрі тәуелсіз бюрократия саяси жемқорлықтың алдын алу және демократиялық процедураларды сақтау үшін қажет;
- иерархическая цепочка команд, которая привносит простой и масштабный порядок в организацию,
- специализация и организация на основе должностных обязанностей, дающие возможность добиться эффективности за счет разделения труда и сосредоточения интеллекта в центре организации,
- единые правила для всех, создающие ощущение справедливости,
- стандартные процедуры, обеспечивающие жесткую организационную связь, позволяющие преодолеть устаревшие методы работы,
- карьера в результате продвижения по служебной лестнице, обеспечивающая преемственность управленцев и профессионалов,
- безличностные отношения, снижающие роль семейственности в организации и позволяющие ввести твердую дисциплину,
- координация сверху, дающая возможность регулирования неквалифицированной рабочей силы, снижающая текучесть кадров

Кесте 6 – Бюрократияны анықтауға қатысты тәсілдемелер

1) Биліктің әрекет ету формасы және сипаты
2) Мемлекеттік сектор мен жеке меншік секторда басқару тиімділігін арттыруға мүмкіндік беретін күрделі, иерархиялық құрылған ұйым құрылымы
3) Үкіметтің саяси немесе сайлаулы құрылымына енбейтін және мемлекеттік машинаны күнделікті басқаратын үкіметтің бөлігі
4) Мемлекеттік шенеуніктер іс-қимылын жағымсыз бағалау, басқару аппаратының қағазбастылығы және тиімсіздігімен байланысты әлеуметтік ауру

Кесте 7 – М.Вебер бойынша бюрократияның белгілері

Мамандану және еңбек бөлінісі	Әр қызметші өзгелердің өкілеттіктерін қайталамайтын міндеттерді атқарады
Вертикалды иерархия	Билік жоғарыдан төменге қарай жүзеге асырылады
Нақты ережелер	Ұйымның әр мүшесінің іс-әрекеті ережелерге сүйенеді, оның мақсаты басқару процесін тиімді ету. Ережелер ұзақ уақыт бойы тұрақты болуы тиіс
Өзара қатынастардың тұлғасыздығы	Идеалды бюрократияда жеке ұнату, сезім, қалау есепке алынбайды. Жаңадан қабылданатын қызметшілер жеке таныстық немесе өзге де факторлардан тәуелсіз объективті критерийлерге сәйкес жүзеге асырылады.

БЮРОКРАТИЯ ЖӘНЕ БЮРОКРАТИЯШЫЛДЫҚ

Бюрократия:

- бұл билік формасы, қоғамның қызмет ету тетігіндегі маңызды элемент;
- бұл қоғамдық саясатты тиімді, білікті орындау үшін мемлекеттік қызметшілердің ұйымдасуы;
- бұл азаматтық қоғамның дамымауы есебінен билік жоғарғы билікке тиесілі болатын мемлекеттік басқару жүйесі.

Бюрократизм (бюрократияшылдық):

- бұл бюрократияның жекелеген көрінісі;
- бұл басқару құрылымдары мен халық арасында қалыптасатын қоғамдық қатынас.
- Бюрократияшылдық басқару ұйымдарында келесідей аспеткілерді көрініс табады:

1. жемқорлық,
2. қазынаны тонау,
3. кеңсе үстемдігі,
4. волокита,
5. протекционизм,
6. хаттарды бағыттау,

БЮРОКРАТИЯ ЖӘНЕ БЮРОКРАТИЯШЫЛДЫҚТЫҢ БЕЛГІЛЕРІ

Бюрократия келесідей сипатталады:

– *ұйым ретінде* – бұл әкімшілік процедуралар әрекет ететін саяси немесе өзге ұйымның айрықша формасы.

– *әлеуметтік топ ретінде* – бұл мемлекеттік басқару саласында әрекет етіп, ол үшін еңбекақы алатын тұлғалардың кәсіптік қауымдастығы.

Бюрократизм білдіреді:

– *саяси мағынада* – мемлекеттің әкімшілік аппаратын биліктің сайлаулы органдарының бақылауынан босату;

– *әлеуметтік мағынада* – корпоративтік қызығушылықтары кәсіпби міндеттерінің шеңберінен тыс шығатын шенеуніктер тобының кеңеюі;

– *ұйымдық мағынада* – ресми ережелердің болуы, аппарат көлемінің артуы, қайтымдылықтың артуынсыз жұмысшылар жалақсының артуы.

Бюрократизм <u>сипаттамасына</u> қатысты тәсілдемелер

1. Бұл - сананың **деформациялануы -** басқару аппаратында жұмыс істеу ықпалымен туындайды;
2. Бұл – бюрократиялық көріністерді төменгі буынға тарату;
3. Бұл – кеңсе үстемдігі, формальдылық, қағазбастылық, жиналыстардың басымдығы, іспен салыстырғанда нұсқаманың басым болуы.

Кесте 8 – Бюрократия терминінің туындауы

Конфуций	Көне Қытайдағы күрделі бюрократиялық жүйені қалыптастырды.
Винсент де Гурне	•Алғаш рет аталмыш термин 1745 жылы пайда болды; • ол бюрократ-шенеуніктер монархтан немесе халықтан нақты билікті тартып алады дегенді білдірді
М.Вебер	• бұл – әр элемент тиімді әрекет ететін мекеменің тиімді жұмысы; •шенеуніктердің нашар жұмысы (қағазбастылық) бюрократия емес, бюрократияшылдықты білдірді
К. А. Сен-Симон, М. Вебер, Р. Мертон, Р. Бендикс, Ф. Селзник, А. Гоулднер, М. Крозье, С.Липсет	Олар бюрократиялық ұйымның функциялары мен ішкі құрылымын талдап, бюрократияшылдық процесін қоғамға іштей тән «рационалдылықпен» сипатталып, оның дамуының заманауи ғылыми-техникалық деңгейіне тән құбылыс ретінде қарастырды
К.Маркс	Бұл – мемлекеттің еркі, мемлекеттің санасы, мемлекеттің қуаттылығы
Т.Парсонс	Бюрократиялық ұйымның дамуы әр кәсіптік рольге белгілі лауазымның сәйкестігін, әр лауазымды тұлғаның жалдау шартына отыру жағдайында тағайындалуын талап етеді

Бюрократия модельдері

- **Вебер-Вильсон бюрократиясының тұжырымдамасы**

- Рационалды бюрократия;
- компетенция каждого бюрократического уровня четко регламентирована, т.е. зафиксирована нормативно;
- иерархическая организация бюрократической структуры основана на базе твердо установленных принципов должностной субординации;
- вся формальная внутриорганизационная деятельность (распространение информации, принятие решений, подготовка приказов и директив и т.п.) осуществляется в форме письменных документов, подлежащих последующему хранению;
- все должностные лица должны быть хорошими специалистами в области администрирования, т.е. быть компетентными не только в сфере своих профессиональных должностных обязанностей (например, в качестве юриста, экономиста, инженера, военного и т.п.), но также и в области норм, правил и процедур деятельности бюрократической организации в целом

Бюрократия модельдері

- **Империялық (азиялық) модель**

- Қытайлық модель;
- отсутствие у чиновников узкой специализации, делавшее возможным их безболезненную взаимозаменяемость подобно однородным частям механизма;
- постоянный избыток кандидатов на должности, преследовавший ту же цель (сдача экзаменов отнюдь не гарантировала получение должности, а лишь позволяла войти в число претендентов на нее, само же ожидание могло длиться неограниченно долго, но могло быть сокращено взяткой, что тоже, впрочем, не давало гарантий успеха);
- крайнюю ограниченность перспектив служебной карьеры (чиновник часто оставался в одной и той же должности весь срок своей службы, нередко составлявший лишь несколько лет), а это лишало смысла создание столь обычной в других бюрократических системах лестницы личных связей;
- личную зависимость всех чиновников от императора;
- жесткие меры против неформальных связей в среде чиновников, чтобы предотвратить возникновение в их среде устойчивых коалиций;
- финансовую зависимость чиновника не от императорского жалованья (обычно довольно небольшого и далеко не покрывавшего расходы, связанные с получением должности). Его благополучие зависело от умения выжать из императорских подданных максимум доходов, в том числе и в свою личную пользу;
- отсутствие у чиновников каких-либо личных либо корпоративных гарантий от произвольных увольнений, понижений в должности и перемещений.

Бюрократия модельдері

- **Ресейлік модель**

- сочетание византийского и татарского вариантов, причем последний в свою очередь использовал в огрубленном виде элементы китайского образца (в частности, в сборе налогов);
- С XIX века, а особенно со второй его половины — со времени реформ Александра II, начали развиваться и элементы модели рациональной бюрократии;
- **Бюрократия** (бюрократизм как производное явление) представляет собой такую форму осуществления власти (прежде всего государственной), при которой имеет место подмена общей воли организации (общества, граждан) волей группы лиц;
- Формализм, чинопочитание, многописание и т.п. — есть не что иное, как атрибутика бюрократизма, его оформление, сокрытие за «внешним» сути «внутреннего» — использование власти ради личной корысти.

Сұрақ 3. Мемлекеттік-әкімшілік аядағы шиеленістер (конфликтілер)

- **Шиеленістер** – әлеуметтік топтар мен қоғамның, мүдделер, қажеттіліктер, ынталардың сәйкес келмеуінен әлеуметтік топ ішіндегі тұлғалардың өзара қатынасы арқылы көрініс табатын нақты қоғамдық байланыстар формасы

- С.И. Ожегов сөздігінде «**конфликт**» термині «қақтығысу, келіспеу» ретінде түсіндіріледі.
- Ғылыми әдебиетте: «**конфликт**» – құндылықтар үшін күрес, белгілі мәртебеге наразылық тудыру және т.б.

Мемлекеттік-әкімшілік аядағы шиеленістер

- **Мемлекеттік-әкімшілік аядағы шиеленіс** – институттар, ұйымдар, әлеуметтік топтар мен жеке тұлғалардың өзара әрекеттесуінің айрықша формасы;
- **Шиеленіс** – мемлекеттік жүйеде билікті жүзеге асырып, онда түрлі бағдарға ие болатын мемлекеттік-саяси институттар, ұйымдар мен тұлғалардың өзара әрекеттестік формасы

- **Мемлекеттік басқару саласындағы шиеленіс объектісі** – билікке ие болу

Кесте 9 - Мемлекеттік-әкімшілік аядағы шиеленістердің туындау көздері

№	Туындау көздерінің мәні
1	Басқаратын және басқарылатын билік арасында қайшылық тудырып, билікті бөлу теңсізлігін тудыратын басқару мәртебелері мен рольдері құрылымының иерархиялылығы
2	Билік құрылымының нақты ұйымдастырылмауы, түрлі мемлекеттік органдар мен қызметшілер өкілеттігнінің нақты бөлінбеуі, кадрларды ротациялау жүйесінің болмауы
3	Негізгі құндылықтарды анықтау, ағымдағы жағдайды бағалауда мемлекеттік қызметшілер көзқарастарының айрықшалануы
4	Басқару коммуникациясының технологиясы, яғни ақпараттық жетіспеуі, оның қате болуы

Кесте 10 – Шиеленістердің жіктелуі

Шиеленістер деңгейі	Шиеленістердің жіктелуі	Туындау себептері
1) Мемлекет деңгейіндегі шиеленістер	Мемлекет және қоғам арасындағы шиеленістер (легитимділік мәселесі)	Билік беделі мен мәртебесінің болмауы, қоғамдық сенімнің болмауы (ереуілдер және т.б.)
	Мемлекет және жекелеген қоғамдық институттар арасындағы шиеленістер	
	Мемлекет пен тұлға арасындағы шиеленістер (адам құқықтарын сақтау мәселесі)	
2) Мемлекеттік-әкімшілік ұйымдары деңгейіндегі шиеленістер	Түрлі билік буындары арасындағы шиеленістер (заң шығару, атқару, сот билігі)	Өтпелі кезеңде жиі байқалады – мемлекеттік басқару органдары өзінің міндеттерінен ауытқып, мақсатқа жетудің саяси әдістеріне көшу жағдайы. Мем.органдардың өз міндеттерін орындамауы немесе тиесілі орындамауы, нақты құқықтық нормалар мен стандарттардың болмауы, жемқорлық, белгілі қызметтер нарығындағы монополизм
	Заң шығару, атқарушы және сот билігі құрылымдары арасындағы шиеленістер	
	Мемлекет және саяси жүйенің жекелеген институттары арасындағы шиеленістер (мысалы, мемлекет пен саяси партия арасында)	
	Мемлекеттік-әкімшілік құрылымдар мен мемлекеттік ұйымдар, жеке меншік ұйымдар арасындағы шиеленістер	
	Орталық және жергілікті басқару органдары арасындағы шиеленістер	
3) Нақты мемлекеттік орган деңгейіндегі шиеленістер	Мемлекеттік орган бөлімшелері арасындағы шиеленістер	Сәтсіз жоспарлау, ұйымдастыру қағидасының бұзылуы, кадрларды орналастырудағы қателіктер. Мотивация қағидаларының бұзылуы, құндылықтардағы айырмашылықтар.
	Функционалды және тұлғалық шиеленістер	

Шиеленістердің көрініс табу және шешілуінің <u>еларалық айырмашылығы</u>

<u>АҚШ</u>

Мемлекет және билік буындары өзге елдермен салыстырғанда ұлттық ресурстардың аз көлеміне ие болды.

Бұл <u>американдықтардың шиеленістерді</u> мемлекеттік басқару саласында күштеу формаларына жүгінбей, **соттық талқылау арқылы** шешуге жол ашты.

Шиеленістердің көрініс табу және шешілуінің <u>еларалық айырмашылығы</u>

<u>Ресей</u>

Көп жылдық абсолютті-бюрократиялық басқару жүйесімен мемлекет азаматтық қоғамның дамуына жол бермеді.

Ресейде наразылықты білдірудің заңды арналары әлсіз, ресми рәсімделген институттар мен әлеуметтік шиеленісті басқару тетігінің беделі жоғары емес.

<u>Сондықтан шиеленістің негізгі формалары ретінде қолданылды</u>: **көтеріліс, революция, азаматтық соғыс** және т.б.